

Public spaces of rural architecture at risk of destruction: Laundries

Ayşegül SONDAŞ¹, ORCID: 0000-0002-3242-4225
Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ², ORCID: 0000-0001-6708-3208

Abstract

The basis of rural settlements is the consciousness of doing business together under the influence of production dynamics and the culture of cooperation, sharing and social relations. The daily life, which continues with being together, solidarity and cooperation, develops around the village common room, coffeehouse, mill, bakery, tannery and laundries, which constitute the spaces of social relations together with the residences where the private life takes place and its immediate surroundings. The individuals who make up the community come together for a purpose in these places, both realize the purpose and know, learn, have fun and share by communicating. However, the majority of these spaces are not used as before or are completely out of use due to the differentiation of production dynamics and the updating of comfort conditions in accordance with contemporary living requirements. The places/structures that are out of use, on the other hand, become obsolete day by day, being forgotten by withdrawing from social life and disappearing physically. Within the scope of this study, laundries, which are one of the important representatives of rural architectural heritage and are in the process of disappearing very quickly due to their being out of use today, are the subject. Within the scope of the study, the laundries that were previously documented were determined by making a literature search, and the laundries were documented by conducting a field study in the Seyitgazi district of Eskişehir and Eskigediz district of Kütahya. Brought together to prevent the disappearance of an architectural culture and presented within the scope of typology, comparison and various discussions.

Highlights

- This study determines the importance and value of laundries in the context of intangible and tangible cultural heritage.
- The architectural plans and features of the laundries in the Seyitgazi district of Eskişehir are presented for the first time in this study.
- The typology tables presented in this study constitute important base data for the protection and restoration of laundries.
- The evaluation made within the scope of this study can be used in conservation studies.

Keywords

Rural architecture; Washeteria;
Heritage documentation; Cultural
heritage; Vernacular architecture

Article Information

Received:
30.12.2021
Received in Revised Form:
13.06.2022
Accepted:
22.07.2022
Available Online:
29.07.2022

Article Category

Research Article

Contact

1. Graduate School of Natural and Applied Sciences, Gazi University, Ankara, Turkey
aysegulsondas@gmail.com
2. Faculty of Architecture, Gazi University, Ankara, Turkey
osagioglu@gazi.edu.tr

Kırsal mimarinin yok olma riski altındaki ortak mekanları: Çamaşırhaneler

Ayşegül SONDAŞ¹, ORCID: 0000-0002-3242-4225
Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ², ORCID: 0000-0001-6708-3208

Öz

Kırsal yerleşimlerin temelini, üretim dinamiklerinin etkisinde ortak iş yapma bilinci ve imece kültürü ile paylaşım ve sosyal ilişkiler oluşturmaktadır. Bir arada olma, dayanışma ve yardımlaşma ile süregelen günlük yaşam, mahrem hayatın geçtiği konutlar ve yakın çevresi ile sosyal ilişkilerin mekânlarını oluşturan köy odası, kahvehane, değirmen, fırın, yunaklık ve çamaşırhaneler çevresinde gelişmektedir. Topluluğu oluşturan bireyler, bu mekânlarda bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek hem amacı gerçekleştirmekte hem de iletişim kurarak bilmekte, öğrenmekte, eğlenmekte ve paylaşmaktadırlar. Ancak bu mekânların büyük bir çoğunluğu, üretim dinamiklerinin farklılaşması ve konfor koşullarının çağdaş yaşam gereksinimlerine uygun olarak güncellenmesi sebebi ile eskisi gibi kullanılmamakta veya tamamı ile kullanım dışı kalmaktadır. Kullanım dışı kalan mekânlar / yapılar ise gün geçtikçe köhneyerek hem sosyal yaşantıdan çekilerek unutulmakta hem de fiziksel olarak yok olmaktadır. Bu çalışma kapsamında kırsal mimari mirasın önemli temsilcilerinden biri olan ve günümüzde kullanım dışı kalmaları sebebi ile çok hızlı bir şekilde yok olma sürecinde bulunan çamaşırhaneler konu edilmektedir. Çalışma kapsamında literatür araştırması yapılarak daha öncesinde belgelenmiş olan çamaşırhaneler tespit edilmiş, Eskişehir ili Seyitgazi ilçesi ile Kütahya ili Eskigediz ilçesinde alan çalışması yapılarak çamaşırhaneler belgelenmiş, elde edilen tüm veriler; bir mimari kültürün ortadan kalkmaması için bir araya getirilerek tipoloji, karşılaştırma ve çeşitli tartışmalar kapsamında sunulmuştur.

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma çamaşırhanelerin soyut ve somut kültürel miras bağlamında önemini ve değerini tespit etmektedir.
- Eskişehir ili Seyitgazi ilçesindeki çamaşırhanelerin mimari planları ve özellikleri bu çalışma ile ilk defa sunulmuştur.
- Bu çalışma ile sunulan tipoloji tabloları, çamaşırhanelerin korunması ve restorasyonu kapsamında önemli altlık verileri oluşturmaktadır.
- Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirme, koruma çalışmalarında kullanılabilir.

Anahtar Sözcükler

Kırsal mimari; Çamaşırhane;
Belgeleme; Kültürel miras; Halk mimarisi

Makale Bilgileri

Alındı:
30.12.2021
Revizyon Kabul Tarihi:
13.06.2022
Kabul Edildi:
22.07.2022
Erişilebilir:
29.07.2022

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye
aysegulsondas@gmail.com
2. Mimarlık Fakültesi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye
osagioglu@gazi.edu.tr

GİRİŞ (INTRODUCTION)

Kültür, en genel tanımı ile insanın doğadan hariç olarak meydana getirdiği ve ona eklediği maddi ve manevi her şey olarak tanımlanabilmektedir (Turan, 1994, Aydın, 2013). Toplumunu tanımlayan ve meydana getiren kültür, toplumun tüm değerleri ile birlikte var olabilmesi için sürdürülmesi gereken; toplumu birleştiren, bir arada üretime teşvik eden en önemli bileşenlerden birini oluşturmaktadır. Mudacumura (2002) bir toplumun karmaşık ortak değerleri, inançları, gelenekleri, kabiliyetleri olduğunu kabul etmesi ve küresel dayanışmayı desteklerken, insanın saygınlığı adına, var olan kültürel geçmişi korumaya karar vermesini, kültürün sürdürülebilirliği olarak tanımlamaktadır (Mudacamura, s:370). Sosyal ve kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi, kültür birikiminin bundan sonra gelecek nesillere aktarımına, diğer bir deyişle geçmişin işaret ve simgelerinin kuşaklar boyunca taşınabilmesine bağlıdır (Tekeli, 1989; Dikmen ve Toruk, 2017). Geçmişin simge ve işaretlerinin büyük bir kısmını ise toplumun ortak bir anlayış ile meydana getirdiği fiziksel çevre oluşturmaktadır. Toplum ve fiziksel çevre arasındaki etkileşimin korunması, yerleşimlerin devamının sağlanması yanında sosyo-kültürel ve sosyo-mekânsal yapısını tanımlayan varlık nedeninin korunmasını da sağlamaktadır (Günay, 2009). Bu kapsamda kültürel ve geleneksel mimari özellikler taşıyan yapıların doku ve çevreyi oluşturan her şey ile bir bütün olarak korunarak gelecek kuşaklara aktarılması kültürel süreklilik için önemli gerekliliklerden birini oluşturmaktadır. Yapılı fiziksel çevrenin yanı sıra, toplumu meydana getiren diğer somut olmayan değerlerin, fiziksel çevre ile ilişkisini sağlayan tüm bileşenlerle korunması, sürdürülebilirliğin bütünlük bileşenlerinden biri olup; tüm bu değerler yerin kimliğini oluşturmaktadır.

Norberg-Schulz (1980)'a göre, “yerleşimler sosyal ve kültürel varlıklardan -yaşayanların aidiyet duygusu, deneyim ve uygulamalarından- oluşmaktadır. Bu sebeple her yerin bir ruhu ve bu ruhla tanımlanan bir anlamı mevcuttur” (Norberg Schulz, s:5-8). Bir yerleşimin kimliği, bir kişinin bir yeri tanıyabildiği veya hatırlayabildiği, diğer yerlerden farklı olan özellikleridir (Lynch, 1981). Jivén ve Larkham (2003) toplumların “yer” ile olan kültürel ilişkilerinin, yerleşimlerin geleneksel örüntüsünü meydana getirerek, onların ayırt edici sembolik anlamını oluşturduğunu; yerlerin insanların ortak deneyimlerinin, isteklerinin ve pratiklerinin sonucu bir karakter ve sembolik bir anlam kazandığını ifade etmektedir (Jivén ve Larkham,2003 akt: Koca,2015 s:34).

Geçmişle bağ kuran fiziksel yapıları çevre, insanların kendini yere ait hissetmesinin önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Lowenthal (1985) tarihi mekânları, “kentten geçmişi ve gelenekleri ile ilişki kuran, idealize edilmiş bir geçmişin inşa edilmiş bir anlatımı” olarak tanımlamaktadır. Ona göre tarihi alanlar, “öyküsellikleriyle bilinmeyi, bilinen haline getirirler; süreklilik ve yer hislerinin ortaya çıkmasını geçmişe dair değişmeyen ve bir tür zaman kolajı sunan referanslarla sağlayarak; geçmişi, günümüze ve geleceğe bağlamamıza aracı olurlar” (Lynch,

1972'den akt: Akkar Ercan, 2016 s:724). Yer'in toplumla kurduğu özel iletişim kolektif belleği ortaya çıkarmaktadır. Kolektif bellek, Maurice Halbwachs (1980)'a göre mekânsal ve toplumsal bir oluşum olup temeli bireye dayanmaktadır. Toplum hatırlama eylemini, mekânsal olarak kentsel semboller ve bireysel olarak tekrarlanan sosyal pratikler aracılığıyla gerçekleştirir (Halbwachs, s:132). Russel da (2006), Halbwachs'ın, kolektif bellek ve kimlik ilişkisine dair bu yorumuna vurgu yaparak; “kendine özgü doğası ile toplulukların yaşadığı deneyimin ortak/paylaşılan bir bellek ve kimliği üreten şey olduğunu” dile getirir. “Bu yönüyle, toplumsal ve bireysel eylemler ile ilişki içinde şekillenen kentsel yapı çevre, kolektif belleğin üretilmesine doğrudan etki yaparak kentsel bellek olarak adlandırılan, mekâna bağlı bir belleğin oluşmasını sağlayan fiziki düzlemi oluşturmaktadır” (Russel 2006'dan akt: Ünlü, 2017, s:77). Kırsal alanlarda ise toplumun yaşadığı deneyimler; üretim dinamikleri ile ihtiyaçlara göre biçimlenerek çeşitlenen mekânlarda gerçekleştiğinden kolektif bellek ile kimlik; üretim mekânlarının oluşturduğu fiziksel çevre ile doğrudan güçlü bir şekilde ilişkilidir. Tüm bu varlıkların birbiri ile kurduğu bütünleşik anlam ve ilişkiler; yerleşimlerin var olma sebebini oluşturup; onları değerli kılan tümel veriyi içerir; yerleşimlerin karakterini oluştururlar.

Kırsal yerleşimler, üretim dinamikleri ile şekillenen ve üretimin türüne göre de çeşitlenen bir karaktere sahiptir. Genellikle tarım ve hayvancılık bağlamında kurgulanan yaşam, komşuluk ilişkileri kapsamında yardımlaşma ve dayanışmayı gerekli kılmaktadır. Ailenin geçimine yönelik zamanında tamamlanması gereken işlerin yanı sıra, sürekli veya kışın tüketilen yiyeceklerin hazırlanması, kişilerin, giysilerin ve mekânların temizliği gibi uzun süre alan işlerde de bu yardımlaşma ve dayanışma, hem sürecin kısılması; hem de işin kolaylaştırılarak keyifli hale getirilmesi açısından önemsenmektedir. Ortak iş yapma bilinci ve imce kültürü yaşamın önemli bir parçası haline gelince, yerleşimler ve içerdikleri kamusal mekânlar da bu amaçlara yönelik oluşmuş- gelişmişlerdir. Kırsal yerleşim kültürünü şekillendiren, kırsal yerleşimlerin kullanıcı ile kurduğu bellek ilişkisini güçlendirerek ortak değerleri pekiştiren bu mekânlar Ekmek fırını, değirmen, keçelik, köy kahvesi, köy odası, yunaklık ve çamaşırhane gibi ortak kullanım mekânları olup, sürekli kullanılmışlardır.

Ortak mekânların geçmişteki yoğun kullanımı, zaman içinde üretim dinamiklerinin ve dolayısı ile geçim kaynaklarının değişmesi, köylerden kentlere göçler sonrasında az sayıda kullanıcının kalması, günümüzde ortaya çıkan konfor koşullarını iyileştiren olanaklara yönelik değişim ve dönüşümler gibi sebeplerle azalmıştır. Kültürel sürdürülebilirliğin fiziksel bağlamını / mekânlarını oluşturan bu yapılar, zaman içinde gelenekten gelen işlevlerini sürdürülemez olmuş, kullanım dışı kalarak çağdaş yaşam içinde terk edilmişlerdir. Bu bağlamda yoğun terke uğrayan yapıların başında bu makalenin de konusunu oluşturan çamaşırhaneler gelmektedir.

Çamaşırhaneler, toplumun kültür, yaşam ve inanç biçimi ile paralellik göstererek, ortak kullanım mekânı olan ve toplumların zengin kültürel birikimini aktaran; ortak gereksinimler sonucunda inşa edilen yapılar arasında önem arz etmektedir. Bu yapılar, pek çok yerleşim için sadece çamaşır yıkama ve/ veya yıkanma işlevini karşılamamakta; özellikle kadın ve çocukların bir arada bulunması sebebi ile sosyalleşme ve eğlenme amacı ile de kullanılmaktadır. Ancak günümüzde değişen yaşam koşulları, teknolojik gelişmeler ve alt yapı olanaklarına bağlı olarak bu mekânların kullanımları oldukça azalmıştır. Genellikle evlerde yıkamanın zor olduğu halı, kilim, yorgan gibi büyük çaplı eşyalarının yıkanmasında zaman zaman kullanılan bu mekânlar, yok olarak unutulmaya doğru bir gidişatin içindedirler. Çok az sayıda çamaşırhane tescillenerek koruma altına alınmış; daha da az sayıda yapı, turistik amaçlarla sergilenme bağlamında veya müze olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında amaçlanan, literatür araştırması ile günümüze kadar tespit edilen ve tekil veya köy- ilçe bazında belgelenen çamaşırhanelerin verileri ile henüz literatüre kazandırılmamış olan Seyitgazi ilçesindeki çamaşırhanelerin bilgilerinin bir araya getirilerek, çamaşırhanelerle ilgili; plan özellikleri, içerdikleri mekânlar, malzemeleri ve konstrüksiyon özellikleri, su ile ilişkileri ve tesisat özellikleri gibi açılardan kaynak oluşturulması, yörelere/ihtiyaçlara göre benzeşen veya farklılaşan özelliklerinin açığa çıkarılması, değerlerinin saptanması ve korunmalarına yönelik önerilerin; verilmiş işlevler üzerinden tartışılmasıdır.

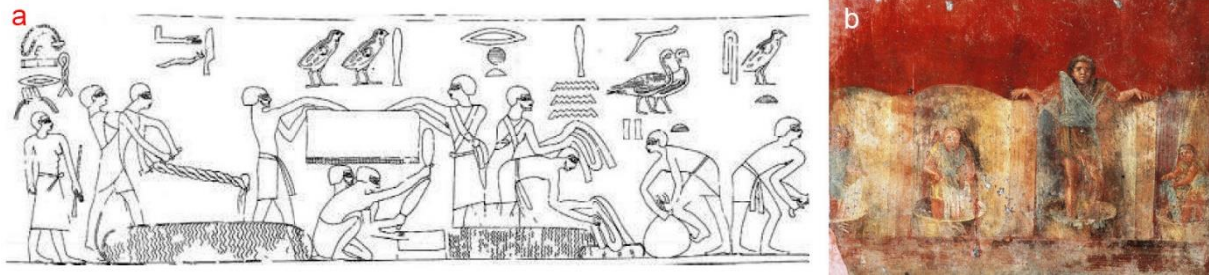
Kırsal mimari mirasa yönelik yapılan araştırmalar ve kırsal kültüre olan ilgi öneminin anlaşılması ile son yıllarda artmış, yapılan araştırmalar genel olarak son yıllarda yoğunlaşmıştır. UNESCO tarafından sonuncusu 2014- 2015 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan 'heritage at risk' listesinde endüstri mirası ile birlikte kırsal mirasın en yoğun ve hızlı yok olma sürecini yaşadığına dair yapılan tespitler; konuya ilginin artmasına katkı sağlamış; bu bağlamda kırsal mimari mirasın belgelenmesi ve korunması konusunda çalışmalar hız kazanmıştır (URL1). Kırsal mimari mirasın önemli bileşenlerinden birini oluşturan çamaşırhaneler ile ilgili ise, literatürde oldukça az sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların incelenmesi ile daha önce belgelenmiş bulunan çamaşırhaneler tespit edilmiş; araştırmacılar tarafından elde edilen veriler, diğer çamaşırhaneler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Literatürde çamaşırhaneleri bütüncül bir şekilde değerlendiren bir yayın mevcut değildir. Ancak tekil veya bölgesel olarak yapılan değerlendirmeler kapsamında Aksaray/Güzelyurt Belediye Çamaşırhanesi, Güney Deresi Çamaşırhanesi, Ihlara Kasabası Çamaşırhanesi ve Aksaray/Helvadere Çamaşırhanesi (Erdal, 2014); Çanakkale/Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi ve Bademliköy Çamaşırhanesi (Güler, 2018), Çanakkale/Ayvacık Gülpınar tapınak kuzeydoğu köşesindeki çamaşırhane ve Çoklum Deresi Çamaşırhanesi (Kaplancık, Şen ve Günaydın, 2016); Çankırı/Merkez Çamaşırhanesi (Özcan Bakır, 2018), Çankırı/Ilgaz Belören Köyü Çamaşırhanesi, Çankırı/Yapraklı Yapraklı Çamaşırhanesi (Çankırı Kültür Envanteri, 2014), Eskişehir/Seyitgazi 416 ve 581 envanter numaralı Çamaşırhane (Sağiroğlu, 2019), Eskişehir/Seyitgazi Örencik Köyü 1 ve 2 çamaşırhane, Eskişehir/Mihalıççık Dağcı Köyü Çamaşırhanesi, Karageyikli Köyü Çamaşırhanesi, Kayı Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Kızılbörüklü Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Korucu Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Eskişehir/Tepebaşı Gündüzler 1, 2, 3 ve 4 Çamaşırhaneleri, Kızılcaören Köyü Çamaşırhanesi, Yakakayı Köyü Çamaşırhanesi, Eskişehir/Odunpazarı Karacaören Köyü Çamaşırhanesi, Eskişehir/Beylikova Doğanoglu Köyü Çamaşırhanesi, Yukarı İğdeci Köyü 1, 2 ve 3 Çamaşırhaneleri (Usman, 2018), İzmir/Bayındır Gaziler Köyü ve Kabağaç Köyü Çamaşırhanesi (Levi ve Taşçı, 2017), İzmir/Bergama Ferizler Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri (Turan, 2019), İzmir/Urla Denizli Mahallesi Çamaşırhanesi (İpekoğlu, 2001b), Kocaeli/Kandıra İshaklar Mahallesi Çamaşırhanesi (Erol, 2014), Konya/Selçuklu Sille Çamaşırhanesi, Konya/Meram Ketengölü, Söğütlü ve Yenipınar Çamaşırhaneleri (Mutlu, 2014), Kütahya/Eskigediz 8A envanter numaralı Çamaşırhane ve Salur Çamaşırhanesi (Acar, 2019b), Manisa/Soma Darkale Çamaşırhanesi (İlhan, 2019), Mardin/Savur Başkavak Köyü, Hacı Abdullah Bey, Hamza Ağa, Mehmet Tevfik, Meydan, Necmettin Kaya, Ömer Bey ve Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhaneleri, Mardin/Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008), Mersin/Erdeмли Doğusandan Köyü Çamaşırhanesi (Tay, 2018) yapılan yayınları oluşturmaktadır.

ÇAMAŞIRHANELERİN TARİHİ (THE HISTORY OF LAUNDRIES)

Su, insanın en önemli fizyolojik ihtiyaçlarından birisi olduğundan, insan yaşamı her daim su ile ilişkili bir şekilde; buna olanak sağlayacak yer / mekân ve düzende kurgulana gelmiştir. Suyun varlığı, toplumların yerleşik düzene geçişlerinde de en önemli kriterlerden birini oluşturmuş; seçim sebebi olmuştur. Yalnızca fizyolojik ihtiyaç sebebi ile değil, aynı zamanda temizlik, sağlık gibi gereksinimlerle birlikte, tarım ve hayvancılık gibi sebeplerle de suyun varlığı, toplumların yer seçimlerinde en önemli kriterlerden birini oluşturmuştur. Bu bağlamda genellikle suyun en kolay sağlanabildiği temiz su kaynaklarının yakınına yerleşmek tercih edilmiş; yerleşimler dere- göl gibi kaynaklara yakın konumlandırılmıştır. Ancak toplumlar gelişip; yerleşimler büyüdükçe, suyun farklı amaçlarla kullanımını düzenleyebilmek için suyun dağıtımının yapılması gereksinimi ortaya çıkmış; suyun alınması, saklanması, dağıtılması, dinlendirilmesi veya temizlenerek kullanılması gibi sebeplerle çok çeşitli yapılar tasarlanmıştır. Uçar (2006) ve Öziş(1982) bu yapıları; suyun yıkıcı etkisine karşı kanallar ve setler, suyu yaşamsal faaliyetlere dâhil etmek için sarnıç, kuyu, su yolu, su kemeri, su dolabı, çeşme, yalak, şadırvan, havuz, hamam ve çamaşırhaneler, suyun varlığından yararlanarak hendek gibi savunma amaçlı yapılar, suyun gücünden yararlanarak su değirmeni ve baraj gibi yapılar şeklinde tespit etmektedir (Uçar, s:73; Öziş s:9). Zaman içinde teknik ve teknolojinin gelişimi, yaşam anlayışındaki değişim ve dönüşümler ile toplumların refah seviyelerinin iyileşmesi ile birlikte su ile ilişki sadece bir gereksinim olmaktan çıkarak; eğlence, dinlenme ve ruhsal arınma açısından da çeşitlenmiş ve şekillenmiştir. Su bu bağlamda hem yaşam mekânlarını hem de kentleri güzelleştirmek için estetik ve dekoratif kullanım alanı da bulmuştur.

Yunaklık ve/veya çamaşırhaneler; insanlık tarihinin başlangıcından beri günlük hayatın sürekli ve önemli uğraşlarından biri olan yıkanma ve çamaşır yıkama eyleminin tek başına veya bir arada yapılabilmesini olanaklı hale getirmişlerdir. Topluluklar, hayatlarını devam ettirecek en uygun olanakları sağlayan temiz su kaynaklarının yanına- yakınlarına yerleşerek su ile sürekli bağlantılı olmuşlardır. Temiz su, beslenmek ve beslemek, ürün yetiştirmek ve avlanmak gibi sebeplerin yanı sıra, temizlenmek için de kullanılmış; suyun yakınına çamaşır yıkamak ve yıkanmak için gidilmiş veya daha geç devirlerde bireysel veya kamusal mekânlar inşa edilmiştir. Bu mekânlara genel olarak çamaşırhane adı verilmekte ve “çamaşırılık, çamaşır yıkamaya ayrılmış olup içinde yıkama düzeni kurulmuş yer” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2008).

Çamaşır yıkama eyleminin giysilerin kullanımı ile başladığını düşünmek mümkündür. Ancak yıkamaya yönelik ilk veriye İÖ 2800 yılında Babilonia’da bulunan bir tablette rastlanmıştır olup; tablette yağın külle kaynatılması ile oluşturulan ilkel sabun tarif edilmektedir (Willcox 1993). Yazılı olarak günümüze kalan bir diğer veriyi ise MÖ 20.yy’a tarihlenen II.Khnumhotep’in Beni Hassan yakınlarındaki Antik mısır dönemi anıt mezarının duvarlarındaki hiyeroglifler oluşturmaktadır. Bu hiyerogliflerde, kraliyet üst düzey hizmetçisi olarak çalışan Khmunhotep’in yönetimindeki günlük aktiviteler anlatılırken çamaşır yıkama eylemine de yer verilmiş; süreç detaylandırılmıştır (Agut-Labordere,2020) (Şekil 1a). Bir diğer yazılı veri ise MÖ 5. Yy’da yaşamış olan yazar Herodot tarafından, Nil Deltasındaki yolculuğunu aktarırken oluşturulmuştur. Herodot, nehir kenarında gördüğü rahiplerin keten giysilerini ve papirüsten yapılmış sandaletlerini gece ve gündüz 2 şer kere nehirde yıkadıklarının tespitini yapmaktadır (Herodot II.37.3’ten akt: Agut-Labordere,2020).

Şekil 1 - (a) Antik Mısır'da çamaşır yıkama eylemini anlatan hiyeroglif (Agut Labordere,2021)
(b) Pompeii'de çamaşır yıkama eylemini gösterir fresk (Soriga,2017).

Çamaşırhanelere dair günümüze ulaşan taşınmaz kültür varlıklarının ilk örnekleri ise Roma dönemine tarihlenmektedir. Roma döneminde yün, keten, pamuk ve ipek'ten yapılmış açık renkli giysilerin temizliğini 'Fullonica', 'fullanium' veya 'officinae fulonum' adı verilen çamaşırhanelerde 'fullo' adı verilen kölelerin yaptığı bilinmektedir. Roma, Ostia, Pompeii gibi İtalya kentlerinde günümüzde oldukça fazla sayıda kalmış bulunan çamaşırhanelerde yünlü giysiler önce alçak duvarlarla çevrili oyukların içindeki daire şekilli taş teknelere (lacunae) konulmuş, içine konan çeşitli karışımlarda bekledikten sonra ovularak veya ayakla çiğnenerek yıkanmıştır. Temizlik için kullanılan organik bileşikler arasında üre, kil, kükürt, soda, nitrat, sabunotu gibi çeşitli bitkiler mevcuttur (Arık, 2017). Bu sürecin bir tasvirini yapması açısından Ms.1 yy'a ait olduğu belirlenen Pompeii'deki çamaşırhane önem arz etmektedir. Çamaşırhanenin duvarlarından birinde bulunan ve 'Fullonların dansı' adı ile anılan fresk, işçilerin idrar ve su dolu karışımda çamaşırları ayakları ile çiğneyerek yıkamalarını göstermektedir (Şekil 1b) (Soriga, 2017).

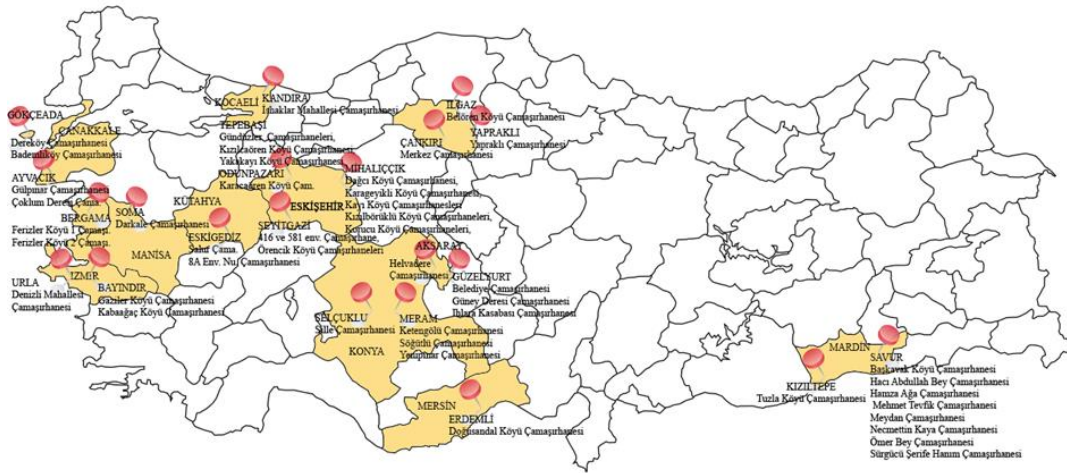
Anadolu'da da benzer şekilde çamaşır yıkama eyleminde temizlemek için organik bileşiklerin kullanımı bilinmektedir. Örneğin Amasya'nın Şıhlar köyünde, bir gece önceden ıslatılan pelit veya meşe külünün kaynadıktan sonra durulan suyunda çamaşırlar bekletilmekte, sonra tokaçlarla dövülerek yıkama işlemi sabun ile gerçekleştirilmektedir (S. Sağiroğlu ile sözlü görüşme, 27.12.2021). Ferizler köyü ile Çanakkale Ayvacık Gülpınar köyünde ise çamaşırlar bir miktar ıslatıldıktan sonra sabunla yıkanarak dövülmekte, sonrasında özellikle beyazlar için kül serpilerek bekletilmektedir (Turan, 2019; Kaplan vd, 2016). Durulanan çamaşırlar yerden yüksekteki temiz bölgelerde kurutularak kullanıma hazır hale gelmektedir. Kadınların bir arada gerçekleştirdiği bir eylem olan çamaşır yıkama, genellikle sonrasında çocukların ve kendilerinin de yıkanması ile sonuçlanan tüm günü kaplayan bir uğraştır. Bu sebeple, genellikle dayanışma ve yardımlaşma içinde gerçekleştirilerek, daha az emek harcanması, daha kısa sürede sonuca ulaşılması sağlanmaktadır.

ÇALIŞMA KAPSAMINI OLUŞTURAN ÇAMAŞIRHANELER VE ÖZELLİKLERİ (THE LAUNDRIES THAT CONSTITUTES THE SCOPE OF THE RESEARCH AND THEIR FEATURES)

Sosyal hayatın bir parçası olan çamaşırhaneler, kadınların belirli günlerde bir araya gelerek çamaşır, yün, kilim, halı gibi eşyaları yıkadıkları ve kimi örneklerde yıkanma mekânlarının da bulunması ile yıkanma işlevinin de gerçekleştiği mekânlardır. Bu sebeple kimi bölgelerde bu çift fonksiyonlu durum yüzünden çamaşırhanelere farklı isimler verildiği de tespit edilmiştir. Anadolu'da yörelere

göre çamaşırhanelere Aksaray'da, yunaklık; Konya'da, geysi evi (Mutlu, 2014), İzmir/Bergama/Ferizler Köyü'nde çamaşırılık (Turan, 2019); Çanakkale/Ayvacık/Gülpınar Köyü'nde hamam (Kaplan vd., 2016); Çankırı, Balıkesir'de yunak (Sözlü, 2014); İzmir/Bayındır'da esvabhane, yüncek, yünceklilik (Armağan, 2015; Levi ve Taşçı, 2017) ve Eskişehir'de, sakana (Akkaya ve Usman, 2010; Sağıroğlu, 2019) adı verilmekte, farklı fonksiyonlarla ortak kullanımları sağlanmaktadır.

Ülkemizde, günümüze ulaşan çamaşırhanelerin büyük bir çoğunluğu Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Bu yapılar yakın geçmişimizin kültür izlerini ve birikimlerini, yörelerde insan ilişkilerini, yardımlaşma ve imece kültürü ile gelişmiş bir sosyal sistem ve düzenin varlığını göstermektedir. Genellikle, köy yerleşmelerine bir gelenek halinde yapıldığı bilinen dere kenarı çamaşır yıkama eyleminin aynı zamanda bu işlev için tasarlanmış bir yapıda da gerçekleştirilmesi dönemin toplumsal yaşam düzeyini de göstermektedir (İpekoğlu, 2001a, 2001b).

Şekil 2 - Çamaşırhane konumları

Çalışma kapsamında 58 adet çamaşırhane incelenmiştir. Bu çamaşırhaneler Aksaray/Güzelyurt Belediye Çamaşırhanesi, Güney Deresi Çamaşırhanesi ve İhlara Kasabası Çamaşırhanesi, Aksaray/Helvadere Çamaşırhanesi; Çanakkale/Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesi ve Bademliköy Çamaşırhanesi, Çanakkale/Ayvacık Gülpınar tapınak kuzeydoğu köşesindeki çamaşırhane ve Çoklum Deresi Çamaşırhanesi; Çankırı/Merkez Çamaşırhanesi, Çankırı/Ilgaz Belören Köyü Çamaşırhanesi, Çankırı/Yapraklı Yapraklı Çamaşırhanesi, Eskişehir/Seyitgazi 416 ve 581 envanter numaralı Çamaşırhane, Eskişehir/Seyitgazi Örencik Köyü 1 ve 2 çamaşırhane, Eskişehir/Mihalıççık Dağcı Köyü Çamaşırhanesi, Karageyikli Köyü Çamaşırhanesi, Kayı Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Kızılboruklu Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Korucu Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, Eskişehir/Tepebaşı Gündüzler 1, 2, 3 ve 4 çamaşırhaneleri, Kızılcaören Köyü Çamaşırhanesi, Yakakayı Köyü Çamaşırhanesi, Eskişehir/Odunpazarı Karacaören Köyü Çamaşırhanesi, Eskişehir/Beylikova Doğanoglu Köyü Çamaşırhanesi, Yukarı İğdeci Köyü 1, 2 ve 3 Çamaşırhaneleri, İzmir/Bayındır Gaziler Köyü ve Kabağaç Köyü Çamaşırhanesi, İzmir/Bergama Ferizler Köyü 1 ve 2 Çamaşırhaneleri, İzmir/Urla Denizli Mahallesi Çamaşırhanesi, Kocaeli/Kandıra İshaklar Mahallesi Çamaşırhanesi, Konya/Selçuklu Sille Çamaşırhanesi,

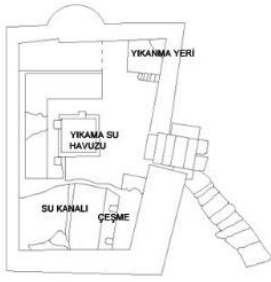
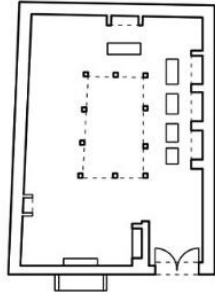
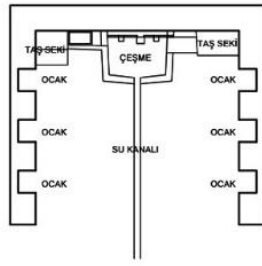
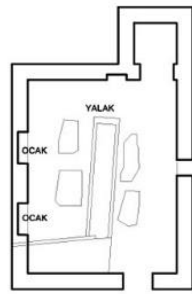

Konya/Meram Ketengölü, Söğütlü ve Yenipınar Çamaşırhaneleri, Kütahya/Eskigediz 8A envanter numaralı ve Salur Çamaşırhaneleri, Manisa/Soma Darkale Çamaşırhanesi, Mardin/Savur Başkavak Köyü, Hacı Abdullah Bey, Hamza Ağa, Mehmet Tevfik, Meydan, Necmettin Kaya, Ömer Bey ve Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhaneleri, Mardin/Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi, Mersin/Erdemli Doğusandan Köyü Çamaşırhanesi'dir.

Çamaşırhanelerde Plan Kurgusu ve Mekân Anlayışı

Anadolu'da çalışma kapsamında incelenen çamaşırhaneler genellikle tek mekândan meydana gelen, dikdörtgen şekilde, kapalı plan tipine sahip yapılar olarak tespit edilmiştir. Ancak Anadolu'da farklı yörelerde açık veya yarı açık mekândan oluşan çamaşırhaneler de mevcuttur. Kapalı, açık ve yarı açık mekânları bulunmasına göre çamaşırhaneler; kapalı mekândan oluşan çamaşırhaneler, yarı açık mekânı bulunan çamaşırhaneler ve açık mekânı bulunan çamaşırhaneler olmak üzere 3 ayrı tip oluşturmaktadır.

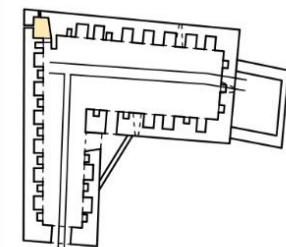
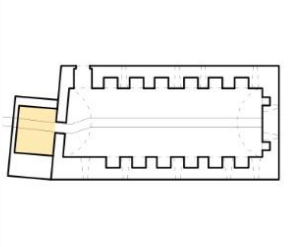
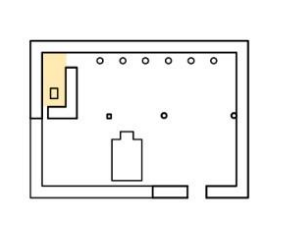
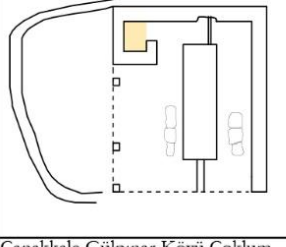
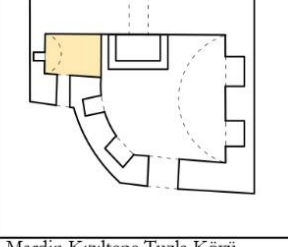
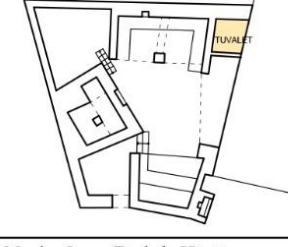
Tablo 1 - Çamaşırhanelerde mekan kurgusu

AÇIK MEKAN	YARI AÇIK MEKAN		KAPALI MEKAN
	AVLULU	UÇ TARAFI KAPALI BİR TARAFI AÇIK	
			
			
Gülpınar Tapınak Kuzeydoğu Köşesindeki Çamaşırhane (Kaplan vd., 2016)	Çankırı Çamaşırhanesi (Özcan Balkır, 2019)	Çanakkale Gökçeada Bademli Köyü Çamaşırhanesi (Güler, 2018)	Eskişehir Yukarı Doğanolu Köyü Çamaşırhanesi (Usman, 2018)

Kapalı mekânı olan ve tek mekândan meydana gelen çamaşırhanelerin dışında özgününde yer alan veya sonradan eklenmiş çeşitli mekânlara sahip örnekler de bulunmaktadır. İçinde banyo yapmak amacı ile kullanılan niş /gusülhane bölümü bulunan çamaşırhanelere (Çanakkale Ayvacık Gülpınar Köyü Çoklum deresi çamaşırhanesi) veya banyo mekânı bulunan çamaşırhanelere (Mardin Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi, Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi, Mardin Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi) örnekleri verilebilmektedir. Çamaşırhanelerdeki yıkanma mekânları bazı örneklerde özgün olmasına rağmen bazı örneklerde ise, sonradan etrafı kapatılan bir bölümün yıkanmaya ayrılması ile oluşturulmuştur. Çanakkale Ayvacık Gülpınar köyü çamaşırhanesini kullanan kadınların verdikleri bilgiye göre, çamaşır yıkama işi sabah ezanından öğleden sonra 15.00

civarına kadar sürmekte, çamaşır yıkama işinin bitmesinin akabinde, öncelikle çocuklar, sonrasında ise kadınlar yıkanmakta; çamaşırhane içinde taş veya tuğla ile çevrili bir alan banyo olarak kullanılmaktadır (Kaplan vd, 2016). Banyo işlevi yanı sıra, tuvalet ihtiyacına dair düzenlemelerin yapıldığı örnekler de mevcuttur. Konya Meram Ketengölü Çamaşırhanesi, Eskigediz 8A Envanter Nolu Çamaşırhane ve Eskigediz Salur Çamaşırhanesi, içinde tuvaleti de bulunan çamaşırhanelere örnek verilebilmektedir. Tuvalet dışında içinde havuz (Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi) ve su deposuna (Kütahya Eskigediz Salur Çamaşırhanesi) sahip olan çamaşırhane örneklerine de rastlanmaktadır.

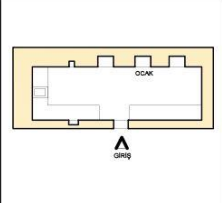
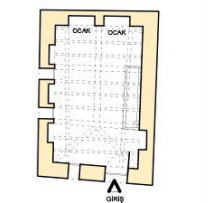
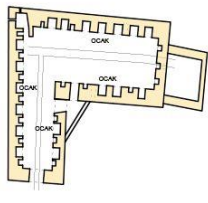
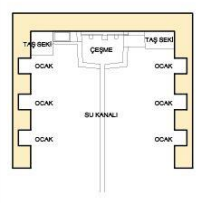

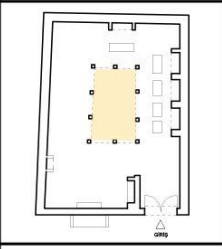
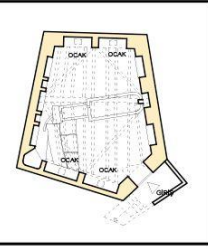
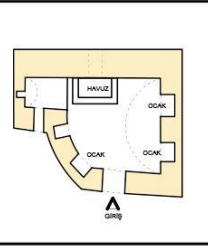
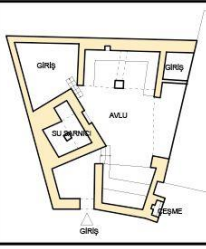

Tablo 2 - Çamaşırhane mekanları

NİŞ/GUSÜLHANE/BANYO	TUVALET	SU DEPOSU
		
Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	Mardin Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	Konya Meram Ketengölü Çamaşırhanesi (Mutlu, 2014)
		
Çanakkale Gülpınar Köyü Çoklum Deresi Çamaşır. (Kaplan vd, 2016)	Mardin Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	Manisa Soma Darkale Köyü Çamaşırhanesi (Uykur, 2020)

Çamaşırhaneler genellikle kamusal kullanıma açık, toplu kullanıma olanak sağlayacak şekil ve büyüklükte, gerekli mimari elemanları da içerecek şekilde tasarlanmışlar, genellikle aynı mahalle ya da sokak sakinleri tarafından kullanılmaktadır. Ancak kamusal çamaşırhaneler dışında tek bir ailenin kullanımını sağlayacak şekilde daha küçük boyutta yapılmış hususi/özel çamaşırhaneler de mevcuttur (Mutlu, 2014; Yıldız, 2008). Çamaşırhanelerin büyüklüğü, kullanılacak kişi sayısına göre değişmektedir. Literatüre kazandırılmış olan ve alan çalışması ile tespitleri yapılan çamaşırhanelerin plan şemaları incelendiğinde çok çeşitli geometrilere sahip oldukları görülmüştür. Farklı geometrilerin oluşmasında su ile ilişki bağlamında kanal veya derenin konumu, mevcut olan yapılar ve/veya yollara uyumlu olma gerekliliği ile erişilebilirliğin rol oynadığı düşünülmektedir. Çalışma yapılan 58 adet çamaşırhanenin plan şeması incelendiğinde 7 farklı geometriye sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sınıflandırma dikdörtgen şeklinde, düzgün olmayan dörtgen şekilde, 'L şeklinde', 'U veya eyvan şeklinde üç duvarlı, avlulu/revaklı, çokgen şekilde ve eğrisel/oval olmak üzere kategorize edilmiştir. Yapılan tespitlerde dikdörtgen forma sahip çamaşırhanelerde örneklerin yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu tip, yapı girişinin bulunduğu konuma göre enine veya boyuna dikdörtgen olarak sınıflandırılmıştır. Yapı girişi dar kenardan olanlar boyuna dikdörtgen, yapı girişi

geniş yüzeyden olan çamaşırhaneler ise enine dikdörtgen olarak alt gruplara ayrılmıştır. ‘U’ plan tipindeki çamaşırhaneler ise eyvan şeklinde 3 duvarı kapalı giriş kısmı açık olan çamaşırhanelerdir. Anadolu’da dikdörtgen iç avlulu ahşap ayaklarla taşınan revaklı çamaşırhane örneği ise Çankırı Çamaşırhanesidir (Özcan Balkır, 2018). Mardin Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi oval duvarı ile (Yıldız, 2008); Manisa Soma Darkale Çamaşırhanesi, Ankara Ayaş 1nolu Çamaşırhane (Özcan Balkır, 2019) ile Seyitgazi 416 envanter numaralı sakana ise düzgün olmayan çokgen plan tipi ile (Sağiroğlu, 2019) farklılaşan örnekleri oluşturmaktadır.

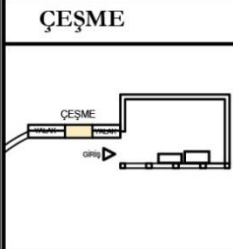

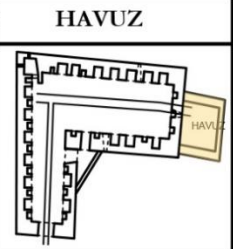
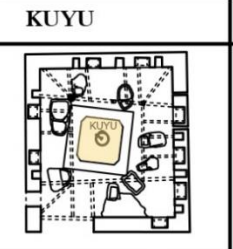

Tablo 3 - Çamaşırhane plan şemaları

PLAN ŞEMASI			
DİKDÖRTGEN		L ŞEKLİNDE	U ŞEKLİNDE
ENİNE	BOYUNA		
			
			
Mersin Erdemli Doğusandal Köyü Çamaşırhanesi (Tay, 2018)	Eskişehir Seyitgazi 581 Envanter Numaralı Sakana (Sağiroğlu, 2019)	Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	Çanakkale Gökçeada Bademli Köy Çamaşırhanesi (Güler, 2018)
AVLULU	ÇOKGEN	EĞRİSEL	YAMUK
			
			
Çankırı Çamaşırhanesi (Özcan Balkır, 2019)	Eskişehir Seyitgazi 416 Envanter Numaralı Sakana (Sağiroğlu, 2019)	Mardin Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	Manisa Soma Darkale Köyü Çamaşırhanesi (Uykur, 2020)

Çamaşırhaneler, çamaşır yıkama eyleminin yanı sıra farklı eylemlerin de gerçekleştirilmesine olanak sağlamasına rağmen, birincil işlevi yıkama ve yıkanma olarak tasarlanmışlardır. Bu sebeple su ile ilişkileri mutlaka sağlanmış; ya akarsu veya göl gibi doğal oluşumlardan suyolu/ su kanalı gibi aktarıcılarla veya öncesinde suyun birikiminin sağlandığı havuz, kuyu veya depolardan direkt olarak suyun kullanımı sağlanmıştır. Ancak genellikle doğal su kaynağına veya dere kenarına yakın konumlandırılan çamaşırhanelerin bir kısmında suyun boşa akmasının önlenmesi ve gerektiğinde

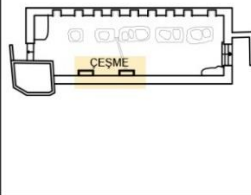
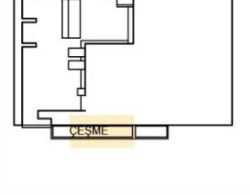
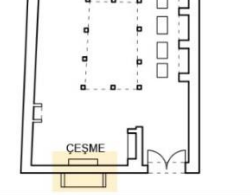
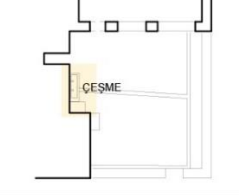

kullanımının sağlanması amacı ile çeşmeler yolu ile kontrolü sağlanmış; çamaşır yıkama eyleminde çeşmenin açılması ile yapıya su girişi sağlanmıştır. Gerekliğinde çeşmenin açılarak suyun çamaşırhaneye aktarımının sağlandığı örnekler arasında Çankırı Çamaşırhanesi, Gaziler Köyü Çamaşırhanesi, Kabağaç Köyü Çamaşırhanesi, İshaklar Köyü Çamaşırhanesi, Sille Çamaşırhanesi mevcuttur. Konya Meram Söğütlü Çamaşırhanesinde doğal su kaynağı; Mardin Savur Abdullah Bey Çamaşırhanesi ve Mardin Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesinde havuz; İzmir Bergama Ferizler Köyü Çamaşırhanesinde kuyu; Kütahya Eskigediz Salur Çamaşırhanesinde ise su deposu kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4 - Çamaşırhanelerde su kaynakları

ÇEŞME	DOĞAL SU KAYNAĞI	HAVUZ	KUYU	SU DEPOSU
				
				
Kocaeli İshanlar Mahallesi Çamaşırhanesi (Erol, 2014)	Konya Meram Ketengözü Çamaşırhanesi (Mutlu, 2014)	Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	İzmir Bergama Ferizler Köyü Çamaşırhanesi 1 (Turan, 2018)	Kütahya Eskigediz Salur Çamaşırhanesi (Acar, 2019)

Çamaşırhanelere su teminini sağlayan çeşmelerin yapılar ile ilişkisi de çeşitlenmektedir. İç mekânda, yapıya bitişik, yapı dışında ve hem yapı içinde hem de yapı dışında beden duvarlarına bitişik çeşmesi olan örnekler bulunmaktadır. İç mekânda çeşmesi bulunan yapılar, çeşmenin üzeri kapatılarak inşa edilmiş Çanakkale Bademliköy Çamaşırhanesi, Çanakkale Gökçeada Dereköy çamaşırhanesi ve İzmir Bayındır Gaziler Köyü Çamaşırhanesi olarak özelleşmektedir. Yapı dışında beden duvarlarına bitişik çeşmesi bulunan yapılar arasında Kütahya Eskigediz Salur Çamaşırhanesi ve İzmir Urla Denizli Mahallesi Çamaşırhanesi; yapı dışında yapıya bitişik olmayan çeşme bulunan yapılar arasında ise Kocaeli İshaklar Mahallesi Çamaşırhanesi ve Konya Sille Çamaşırhanesi sayılabilmektedir. Çankırı Çamaşırhanesi ise iç mekânda ve yapının beden duvarına bitişik çeşmesi bulunan örnekler arasındadır.

Tablo 5 - Çamaşırhane ve çeşme ilişkisi

İÇ MEKANDA	YAPIYA BİTİŞİK	İÇ MEKANDA VE BEDEN DUVARINA BİTİŞİK	YAPI DIŞINDA
			
			
Çanakkale Dereköy Çamaşırhanesi (Güler, 2018)	Kütahya Eskigediz Sahr Çamaşırhanesi (Acar, 2019)	Çankırı Çamaşırhanesi (Özcan Balkır, 2019)	Konya Silile Çamaşırhanesi (Mutlu, 2014)

Çamaşırhanelerin suyu yapı içine dâhil ettikleri kısım ise, çok çeşitli kaidelere bağlı olarak değişmektedir. Usman (2018) Eskişehir’de incelemiş olduğu sakanalarda su girişinin ocakla ilişkisinin ocağın bulunduğu duvardan, ocağın bulunduğu duvara dik veya ocağın bulunduğu duvarın karşısından olmak üzere 3 tipte geliştiğini; merkezde bulunan sakanalarda suyun yapıya girdikten sonra yalağa dolup, tekrar yapı içinden çıkarıldığını; ancak kırsaldaki sakanalarda suyun yönüne göre farklılaşan sakanalar inşa edildiğini tespit etmiştir (Usman, s:53). Seyitgazi’deki sakanalar, her iki durumu da göstermektedir. 416 numaralı sakananın yanından geçen dereден yapı içine doğu yönünden (a noktası) alınan temiz su çift kademeli yalaktan akarak kirlendikten sonra banyo için ayrılan bölümdeki güney duvarından (b noktası) tekrar dereye verilmektedir (Şekil 3). Ancak 581 numaralı sakanada doğu yönündeki duvardan (a noktası) alınan temiz su, yalağa dolduktan sonra yine aynı duvardan (b noktası) kanalizasyona aktarılmaktadır.

Şekil 3 - Eskişehir Seyitgazi’de 416 ve 581 envanter numaralı sakanalar (Sağiroğlu, 2019)

Çamaşırhanelerde Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Çamaşırhaneler, tamamı ile işlevsel öncelikli olarak tasarlanan, estetik ve süsleme bağlamında nadiren özellik gösteren yapılardır. Bu bağlamda, yapıldıkları coğrafya ve iklime bölgesinde tercih edilen yapım tekniği ve malzemesi bu yapılarda da konutlarda olduğu şekli ile uygulanmıştır. Anadolu'nun tamamında yer alan çamaşırhaneler, tüm iklim ve coğrafi kuşaklara göre farklı malzeme ve farklı yapım tekniğinde inşa edilmişlerdir. Ancak taşıyıcı duvarların yanı sıra, ocakların bulunduğu duvarlarda güvenliğin de öncül sebeplerden biri haline gelmesi ile taş tercih edildiği görülebilmektedir. İncelenen yapılarda bu duvarlar çoğunlukla taş yığma sistemde inşa edilmiştir. Yığma taş duvarlarda kullanılan taşın cinsi ve yontulma durumuna göre, Kabayonu moloz taş tercih edilen yapılar arasında Mardin Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhanesi, Mardin Başkavak Köyü Çamaşırhanesi, Mardin Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi; moloz taş tercih edilen yapılar arasında Eskişehir Gündüzler Köyü Sakanası (Şekil 4c), Dereköy Çamaşırhanesi (Şekil 4a), Yörökköyü çamaşırhanesi (Şekil 4b) ve yapı köşelerinde kesme taş tercih edilen yapılar arasında Mardin Savur Necmettin Kaya ve Savur Ömer Bey Çamaşırhanesi örnek verilebilmektedir. Az sayıda da olsa devşirme malzemenin kullanıldığı örnek bulunmaktadır. Bu örnekler Ihlara Kasabası Çamaşırhanesi ve Çanakkale Gülpınar Köyünde yer alan çamaşırhanedir. Kesme taş, yapı köşelerinde, kapı ve pencere açıklıklarının oluşturulmasında kullanılmıştır. Taş yığma ve ahşap karkas sistemin bir arada kullanıldığı karma sistemler ise Çankırı Çamaşırhanesi ve Kocaeli İshaklar Mahallesi Çamaşırhanesinde görülmektedir (Özcan Balkır, 2018; Erol, 2014). Cephe düzeni genel olarak oldukça sadedir. Cepheye kapı, pencere, çörten ve varsa yapıya bitişik çeşmeler hareket kazandırmaktadır.

Şekil 4 - Çamaşırhanelerin yapım sistemlerine örnekler (Usman, 2018)

Çamaşırhanelerde Bulunan Mimari Elemanlar

Anadolu'da incelenen çamaşırhanelerin girişi, doğraması olan veya olmayan kapı açıklığı ile sağlanmış veya yapının tek cephesinde duvar olmayıp tamamen dışa açık şekilde düzenlenmiştir. Kapı açıklığı olan fakat kapı doğraması bulunmayan çamaşırhaneler çoğunluktadır. Bu yapıların bir kısmının kapılarının özgününde mevcut olduğu düşünülmektedir.

Kapı açıklıkları kemerli ve düz atkılı/lentolu olmak üzere 2 tipe ayrılmaktadır. Kemerli kapı tipine sahip çamaşırhaneler arasında Aksaray Güzelyurt Belediye ve Güney deresi Çamaşırhanesi, (Erdal, 2014) (Şekil 5a-b), Mardin Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi, Mardin Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi sayılabilmekte; Düz atkılı/lentolu kapı tipine ise; Mardin Kızıltepe Ulu köy Çamaşırhanesi, Çankırı Çamaşırhanesi (Özcan Balkır, 2019) (Şekil 5c), Seyitgazi 581 env. Numaralı

sakana (Şekil 5d) verilebilmektedir. Çamaşırhanelerin kapıları günümüzde ahşap veya metal olarak tespit edilmiştir. Taş yığma sistemde inşa edilmiş çamaşırhanelerde kapı açıklığı genellikle kemerli olup doğraması bulunmamaktadır.

Şekil 5 - Çamaşırhanelerin kapılarına örnekler Aksaray Güzelyurt Belediye (a) ve Güney deresi (b) Çamaşırhanesi (Erdal, 2014), Çankırı çamaşırhanesi (c) (Özcan Balkır, 2019) ve Seyitgazi 581 numaralı sakana (Sağiroğlu, 2019)

Çamaşırhanelerdeki pencereler yıkanma fonksiyonu sebebi ile mahremiyeti sağlamaları gerekliliği ile havalandırma amaçlı olduklarından genellikle küçük – işlevsel tasarlanmışlardır. Yapılan incelemede pencerelerin Dikdörtgen formlu düz atkılı/lentolu ve mazgal pencereler olmak üzere 2 tip oluşturduğu; dikdörtgen formlu pencerelerin bir kısmında doğrama bulunduğu tespit edilmiştir. Doğraması bulunmayan pencere açıklıklarının Acar (2019a) yapının içinde ateşin yakılması sonucu oluşan dumanın dışarı çıkmasını sağlamak için tasarlanmış olabileceğini belirtmektedir (Acar sf:147). Doğraması olan pencereler ise özgün olabilecekleri gibi sonradan eklenmiş de olabilmektedir. Çamaşırhanelerde pencereler genellikle göz hizasından yüksektedir. Boyut olarak küçük tasarlanan pencereler, Mardin’de yer alan çamaşırhanelerde mazgal pencere formundadır (Yıldız, 2008). Örnekler arasında pencere yer almayan çamaşırhaneler de bulunmaktadır. Özellikle ‘U’ plan tipine sahip çamaşırhanelerde girişin sağlandığı cephede duvar olmadığı için aydınlanma ve hava sirkülasyonu bu açıklıktan sağlanmakta ve ek olarak pencereye ihtiyaç duyulmamaktadır. İç avlulu plan tipine sahip Çankırı Çamaşırhanesinde ise avlunun üstü açık olması nedeni ile yapı cephesinde pencere yer almamaktadır (Özcan Balkır, 2018) (Şekil 6a). Bir kısım çamaşırhanede ise havalandırma çatı arasında bırakılan boşluklar (Eskişehir Kızılcaören Köyü Sakanası (Şekil 6b), Yukarı Doğanoglu Köyü Sakanası (Şekil 6c) veya kapı aracılığı ile (Seyitgazi 416 envanter numaralı Sakana) (Şekil 6d) sağlanmaktadır.

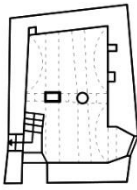
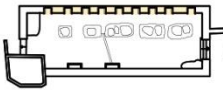
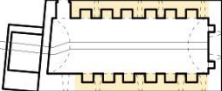
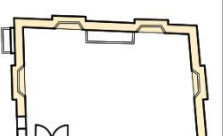
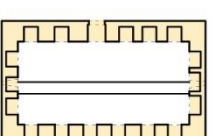

Şekil 6 - Çamaşırhanelerin aydınlatmalarına örnekler (Çankırı Çamaşırhanesi (Özcan Balkır, 2019), Eskişehir Kızılcaören Köyü Sakanası (b), Eskişehir Yukarı Doğanoglu Köyü Sakanası (Usman, 2018) ve Seyitgazi 416 numaralı Sakana (Sağiroğlu, 2019)

Çamaşırhanelerde ocaklar beden duvarları üzerinde yer almakta, baca bağlantısı da yine beden duvarı içerisinde çözülmektedir. Ocak düzeni tek, iki, üç veya 4 duvarda farklı sayılarda olabilmektedir. Kullanacak kişi sayısı ve çamaşırhane boyutu büyüdükçe ocak sayısı da artmaktadır. Ocağı bulunmayan çamaşırhaneler de mevcuttur.

Ocaklar, zemin ile hem yüz veya zeminden yükseltilmiş şekilde tasarlanmıştır. Çamaşır yıkamak için kullanılan elemanlar ise bu ocaklarla yakın veya uzak ilişkili olarak tasarlanmışlardır. Çamaşır yıkama taşlarının isimleri, yöreye göre ışık (Acar, 2019a); dövme taşı (Usman, 2018) veya çamaşır yıkama teknesi (Güler, 2018) olarak değişmektedir. Çamaşır taşlarının ocaklarla ilişkisi değişkendir. Örneğin Gökçeada Dereköy Çamaşırhanesinde ocak zemin ile hem yüz olup ocağın önünde yerden yükseltilmiş çamaşır yıkama tekneleri bulunmaktadır (Güler, 2018). Genellikle çamaşır yıkama taşları, çamaşırın rahat yıkanabilmesi ve çalışılabilmesi için ocakların önünde çoğunlukla yekpare taştır. Diğer örneklerden farklı olarak, Safranbolu Yörük Köyü Çamaşırhanesinin ortasında sekizgen çamaşır yıkama teknesi bulunmaktadır. Bazı yörelerde çamaşırhanelerin ocakları yemek pişirilmesi ve salça, pekmez gibi mevsimlik hazırlıkların yapılması için de kullanılmaktadır (Bölükbaşı Ertürk, 2004; Güler, 2018) Bu bağlamda işlevlerin ayrılması için uzakta veya çamaşır yıkama taşlarına yakın olarak kurgulanmış ocaklar da bulunabilmektedir. Ocakların şekli değişken olup, günümüze kadar tespiti yapılmış olan çamaşırhanelerde 3 tip olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda Yuvarlak kemerli ocaklara Mardin Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi, Mardin Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi, Mardin Savur Mehmet Tevfik Çamaşırhanesi ve Savur Ömer Bey Çamaşırhanesinde rastlanmaktadır. Düz atkılı ocaklı çamaşırhanelere Mardin Savur Hamza Ağa Çamaşırhanesi, Kızıltepe Tuzla Çamaşırhanesi ile Sivri kemerli ocağa sahip çamaşırhanelere Mardin Savur Meydan Çamaşırhanesi, Savur Necmettin Kaya Çamaşırhanesi ve Savur Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhanesi örnek örnek olarak gösterilebilmektedir.

Çamaşırhanelerde genellikle ocakların tek veya iki yanında eşyaların konulacağı nişler bulunmaktadır. Ancak Mardin Savur Meydan Çamaşırhanesinde diğer çamaşırhanelerden farklı olarak ocak yanlarında taştan çıkıntı yapan raflar bulunmaktadır (Yıldız, 2008).

Tablo 6 - Ocak düzeni

OCAKSIZ	TEK DUVARDA	İKİ DUVARDA	ÜÇ DUVARDA	DÖRT DUVARDA
				
				
Aksaray Ihlara Kasabası Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)	Çanakkale Dereköy Çamaşırhanesi (Güler, 2018)	Mardin Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)	İzmir Kabaşgaç Çamaşırhanesi (Akyüz vd., 2017)	Mardin Savur Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhanesi (Yıldız, 2008)

İncelenen çamaşırhane örnekleri arasında az sayıda da olsa ocaksız örnekler bulunmaktadır. Örneğin Aksaray Ihlara Kasabası Çamaşırhanesi zemininde bulunan doğal su kaynağı ile sıcak su temin edilmektedir (Erdal, 2014). Sıcak su temini olmayan ve ocağa dair iz veya bacası bulunmayan örnekler arasında ise Konya Meram Söğütlü çamaşırhanesi yer almaktadır (Mutlu, 2014). Eskişehir Kızılcabörüklü Sakanaları ve Eskişehir Bozan Sakanası ocaksız olmasına rağmen, geleneksel

çamaşır yıkama eyleminin değişmediğini göstermektedir. Sakınalar ocaksız olsa bile, beden duvarlarında ve çatı örtüsündeki kararmalardan mekân içerisinde ateş yakıldığı, suyu ısıtma eyleminin mekân içerisinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Usman, 2018).

Tablo 7 - Doğal sıcak su kaynağı olan ve ocaksız/sıcak su olmayan çamaşırhaneler

DOĞAL SICAK SU KAYNAĞI/KAPLICA	OCAKSIZ VE SICAK SU OLMAYAN		
			
			
Aksaray Ihlara Kasabası Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)	Eskişehir Mihaliççik Kızılörüklü Köyü 1 ve 2 Sakanası (Usman, 2018)		Konya Gökyurt Meram Söğütlü Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)

Çamaşırhanelerin Üst Örtü Özellikleri

İncelenen çamaşırhanelerde yapılan tespitlerde geçilen açıklıkta kullanılan yöntem ve üst örtü tipinin yöre mimarisine ve yapı malzemesine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Taş yığma sistemde inşa edilmiş çamaşırhanelerde iç mekânda açıklık genellikle tonoz ile geçilmekte üst örtü ise düz dam şeklinde kurgulanmaktadır. Mardin ve Aksaray'da yer alan çamaşırhaneler bu sistemle açıklık geçilerek üst örtü oluşturulan örnekler arasındadır (Erdal, 2018; Yıldız, 2008). Ahşap konstrüksiyon ile inşa edilmiş çatı sistemleri ise kırma, beşik ve sundurma olarak şekillenmekte olup, Marsilya yada alaturka kiremit ile kaplandıkları tespit edilmiştir. (Acar, 2018; Güler, 2018).

Ahşap konstrüksiyonlu olup farklılaşan Çankırı Belören Çamaşırhanesinde üst örtü kırma çatılı alaturka kiremit kaplı olup, üst örtünün orta yerinde duman ve buharın çıkışını kolaylaştırmak için dikdörtgen bir açıklık/havalandırma feneri bulunmaktadır. Açıklığın üstü kırma çatı olup üzeri alaturka kiremit kaplıdır. Çankırı Yapraklı Çamaşırhanesinin üst örtüsü de benzerlik göstermekte olup çatının ortasında yükseltilmiş kare havalandırma feneri bulunmaktadır (Özcan Balkır,2019).

Tablo 8 - Çamaşırhane üst örtüleri

SUNDURMA ÇATI TEK YÖNE EĞİMLİ ÇATI	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI		DÜZ/DAM ÇATI	
		FENERLİ	FENERSİZ	İÇ MEKAN AÇIKLIĞININ TONOZLA GEÇİLDİĞİ	
					
Eskişehir Gündüzler Köyü 1 Sakarısı (Usman, 2018)	Çanakkale Gökçeada Bademli Köy Çamaşırhanesi (Güler, 2018)	Çankırı Belören Köyü Çamaşırhanesi (Çankırı Kültür Ervanten, 2014)	Eskişehir Gündüzler Köyü 3 Sakarısı (Usman, 2018)	Güzelyurt Belediyesi Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)	Konya Gökçyurt Meram Soğutlu Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)
					
İzmir Gaziler Köyü Çamaşırhanesi (Akyüz vd., 2017)	Çanakkale Dereköy Çamaşırhanesi (Güler, 2018)	Çankırı Yapraklı Çamaşırhanesi (Çankırı Kültür Ervanten, 2014)	Eskişehir Seyitgazi Örencik Çamaşırhanesi (Usman, 2018)	Güzelyurt Güney Dizesi Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)	Konya Gökçyurt Ketengözü Çamaşırhanesi (Erdal, 2014)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ (EVALUATION AND CONCLUSION)

Koruma çalışmalarında değişimden etkilenen çevre/insan/mimariyi çağdaş yaşama entegre etmek ile geçmişteki yerini tam anlamıyla tayin etmek mimarlık ve koruma tarihi açısından önem arz etmektedir. Zira kültürün sürdürülebilirliği ancak fiziksel mekânların örüntüsünde gerçekleşebileceğinden o kültürü oluşturan insanların ürettiği fiziksel mekânların devamlılığını-korunmasını gerektirmektedir. Kültürün sürekliliği ise toplum olma bilincinin temelini oluşturduğundan en büyük bağlayıcı ve birleştirici öğedir. Kültürel süreklilik kültür mekânlarının korunması ile gerçekleşebileceğinden; Anadolu'da kentsel ve kırsal yerleşimlerde günlük yaşamın önemli bir parçası olan çamaşırhanelerin tespit edilmesi, belgelenmesi, tipolojisinin oluşturulması, yörelere göre benzeşen veya farklılaşan özelliklerinin açığa çıkarılması, değerlerinin saptanması, bugün işlevini sürdüremeyen yapıların korunması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için çözüm önerisi üretilmesi, üretim dinamikleri ile şekillenen önemli bir kültürün yok olmadan gelecek nesillere aktarımı azami önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda, Aksaray, Çanakkale, Çankırı, Eskişehir, İzmir, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Mardin ve Mersin'de tespit edilerek belgelenmiş çamaşırhaneler tipolojik açıdan incelenerek yapıların mekân kurgusu, içerdikleri işlevler, suyu kullanım şekilleri, mimari elemanları, konstrüksiyon ve üst örtü biçimleri açısından değerlendirilerek sunulmuştur. İlk defa belgelenmiş bulunan Eskişehir Seyitgazi sakanaları veri olarak paylaşılmış; çamaşırhanelerin ortak ve birbiri ile ilişkili özelliklerine yönelik tablolar ile korumaya yönelik adımların atılması için bir altlık oluşturulması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada incelenen çamaşırhanelerin temiz su bağlantılarının değişken olduğu; bir kısmının akarsu veya göl gibi doğal oluşumlardan su yolu/ su kanalı gibi aktarıcılarla suyu direkt olarak yapı içine aldığı; bir kısmının ise öncesinde suyun birikiminin sağlandığı havuz, kuyu veya depolardan suyun kullanımını sağladığı tespit edilmiştir. Suyun boşa akmasını önlemek amacı ile bazı örneklerde, çamaşırhaneye gelen suyun çeşmeler aracılığı ile kontrolü sağlanmıştır. Bu çeşmelerin konumu, yapının içinde veya dışında yapıya bitişik veya yapıdan ayrı şekilde tasarlanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen çamaşırhanelerin büyük bir bölümünün tek ve kapalı mekândan meydana gelen dikdörtgen şekilde yapılar olduğu, ancak yarı açık ve açık bölümleri bulunan çamaşırhanelerin de mevcut olup azınlıkta olduğu tespit edilmiştir. Dikdörtgen şekilli çamaşırhanelerin dışında kalan yapılar düzgün olmayan dörtgen, 'L şeklinde', 'U veya eyvan şeklinde üç duvarlı, avlulu/revaklı, çokgen şekilde ve eğrisel/oval olmak üzere sınıflandırılabilir. Genellikle ocakların bulunduğu duvarlar başta olmak üzere yığma taş ile inşa edilen bu yapıların bir kısmında ocakların bulunmadığı duvarlarda ahşap karkas sisteminin tercih edildiği görülmektedir. Yapıların giriş kapıları kemerli ve düz atkılı/lentolu olmak üzere; pencereleri ise dikdörtgen formlu düz atkılı/lentolu ve mazgal pencereler olmak üzere 2 farklı tipte tasarlanmıştır. Ahşap konstrüksiyon ile inşa edilmiş çatı sistemleri kırma, beşik ve sundurma olarak şekillenmekte olup, Marsilya ya da alaturka kiremit ile kaplanmış, taş olarak tercih edilen çatılarda ise açıklık genellikle tonoz ile geçilerek düz dam uygulaması yapılmıştır.

Çamaşırhanelerin içinde çamaşır yıkamaya yönelik ocak ile aynı zeminde veya yerden yükseltilmiş yekpare taş veya tekneler bulunmakta; bu elemanlar mutlaka birbiri ile ilişkili tasarlanmaktadır. Ocağın bulunmadığı örneklerde ise ateş yapmak amacı ile zeminde ayrılmış kısımlarda ateş yakılmakta, yıkama eylemi gerçekleştirilmektedir. Yapıların bir kısmında kapalı bölüm içinde yıkanma amaçlı kullanılan niş, gusülhane veya banyo mekânı mevcutken; bir kısmında ise tuvalet, havuz veya su deposu bulunmaktadır. Genellikle kamusal kullanıma açık olup toplu kullanıma olanak sağlayacak şekil ve büyüklükte tasarlanmalarına rağmen tek bir ailenin kullanımını sağlayacak şekilde daha küçük boyutta yapılmış hususi/özel örnekler de mevcuttur.

Çamaşırhaneler, çeşitli sebeplerle kullanımı azalan veya terk edilen yapılar olduklarından; işlevlerinin devamlılığı büyük oranda gereksinim olmaktan çıkarak konut içlerine taşındığından korunmalarına yönelik kararların; yapının gereksinimleri, çevrenin ihtiyacı ve dönüşümün dinamiklerine göre özel çalışma yapılarak çeşitlenmesi önemlidir. Çamaşırhanelerin korunması ve restorasyonuna dair yapılan ve uygulanan çalışma oldukça az sayıda olup, en çok bilinen ve paylaşılan örneklerden birini Çankırı merkezde bulunan çamaşırhane oluşturmaktadır. Yapı, 1882 yılında 2. Abdülhamit döneminde inşa edilmiş olup, 2016 yılından itibaren Tarihi çamaşırhane müzesi adı ile müze olarak işlevlendirilmiştir. Yapı içinde balmumu heykeller ile çamaşırhanenin geçmiş yaşantısına yönelik canlandırmalar yapılmakta, sürekli yöreye ait masallar anlatılarak soyut kültürel mirasın yaşatılmasına katkı sağlanmaktadır (Özcan Balkır, 2019). Benzer şekilde Sadrazam İzzet Mehmet Paşa tarafından 1841 yılında yaptırılan Karabük ilçesinin Zopran köyünde bulunan çamaşırhanenin restorasyon sonrası müze olarak işlevlendirileceğine dair haberler mevcuttur (Yenişafak gazetesi, 2014) Ancak restore edilip herhangi bir işlev verilmeyeceği, yapının bir kültür varlığı olarak kendisini sergileyeceği ifade edilen İzmir- Urla denizli mahallesinde bulunan çamaşırhane de farklı bir örneği oluşturmaktadır (İpekoğlu, 2001a, 2001b). Yapıların yeni işlev verildiği takdirde kendine çağdaş yaşamda bir yer bulması ve bu bağlamda gerekli basit bakım ve onarımlarının yapılarak daha uzun ömürlü olmasının sağlanması, koruma bağlamında uluslararası tüzüklerde önerilen bu sebeple de sürekli olarak uygulanan bir yöntemdir. Kent içinde bulunan çamaşırhaneler için, her ne kadar genellikle küçük ve saklı yapılar olsalar da yapıya zarar vermeyecek çeşitli işlevler önerilerek, hem finansman kaynağı bulunmuş, hem de yapıların bakımı ve onarımı sağlanırken, halkın da yeni işlevi ile yapıyı kullanımı sağlanmış olabilmektedir. Ancak bu durum kırsal alanda bulunan çamaşırhaneler için, kırsal alanların büyük oranda göç veren yerler olması sebebi ile kullanıcının

azlığı, buna bağlı işletme giderlerinin karşılanamaması, üretim dinamiklerinin yoğunluğu sebebi ile halkın yapıya ve yeni işleve fazladan zaman ayıramaması gibi sebeplerle gerçekleşmemektedir.

Kırsal yerleşimleri; doğal ve insan eliyle oluşan fiziksel çevre ile toplumu anlamlandıran ve kimliğini oluşturan kültürel bileşenler bir arada anlamlandırmakta ve var olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple fiziksel çevrenin önemli bir bileşeni olan mimari olmadan bu kültürden bahsetmek mümkün değildir. Yapılar; özellikle kırsal yerleşimlerde dayanışma, yardımlaşma, üretim ve paylaşma gibi pek çok ortak sosyal ilişkinin; gereksinim ve ihtiyaçlarla şekillenmesi ile meydana geldiklerinden onları meydana getiren topluma özel ve bu toplumun değerlerini içeren- kültürünü yansıtan yapılardır. Kültürel anlamda toplumun yansıtıcısı konumunda olduklarından, korunmaları kültürel sürdürülebilirlik açısından çok önemlidir. Çamaşırhaneler de bu yapıların en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ancak kültürel sürdürülebilirliğin sağlanarak bu yapıların korunması, işlevsel açıdan korumayı da gerektirmekte; günümüzde çamaşır yıkama işlevinin konut içlerine taşınması sebebi ile bu yapıların işlevsiz kalması koruma çalışmalarının en büyük çıkmasını oluşturmaktadır. Bu sebeple koruma çalışmalarında her yapıya özel bir koruma planı oluşturulması; bu planda yapının bağlamını oluşturan soyut ve somut tüm değerlerin; çevresel değerler ile birlikte korunacak şekilde bütünlük bir anlayış benimsenmesi önemlidir.

Çamaşırhane ve benzeri yapılar, kültürü tanımlayan fiziksel çevrenin önemli bileşenlerinden birini oluşturmakta, bu durum kültürün aktarımı ve sürdürülebilirliği bağlamında önemli bir rol üstlenmelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda en kısa sürede belgelenmeleri; pek çoğunun kullanım dışı kalması sebebi ile köhneme- yıkılma sürecinde olması yüzünden önemlidir. Bu yapıların özgün fiziksel özelliklerinin belgelenerek gelecek nesillere aktarımı; toplumu tanımlayan soyut kültür değerlerinin bir kısmının aktarımını da sağlayacağından ayrıca önemlidir. Bu yapıların belgelenmesi yanı sıra, tipolojilerinin oluşturularak ileride yapılacak olan belgeleme ve koruma çalışmalarına altlık oluşturulması bu sebeple önemsenmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılmış bulunan literatür çalışması sonucunda elde edilmiş örnekler ile yeni tespit edilmiş örnekler; tipolojik sınıflandırmalar için değerlendirilerek, bir altlık oluşturulmuş olmasına rağmen; sürekli güncellenen örneklerle bu çalışmanın da güncellenmesi; koruma çalışmalarına katkısını arttıracaktır. Bu yapıların toplumu meydana getiren ve bir arada tutan değerlerin önemli bileşenlerinden biri olmasının anlaşılabilir; korunmalarına yönelik çalışmaların artması önemli ve gereklidir.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest for conducting the research and/ or for the preparation of the article.

Financial Statement | Finansman Beyanı

Bu araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

No financial support has been received for conducting the research and/ or for the preparation of the article

Ethical Statement | Etik Beyanı

Araştırma etik standartlara uygun olarak yapılmıştır.

All procedures followed were in accordance with the ethical standards.

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur

In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR 1: A/B/C/E/F/G/H

AUTHOR 2: A/B/D/E/F/G/H/I

REFERANSLAR (REFERENCES)

- Acar, T. (2018). Uşak Çeşmeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1):607-640.
- Acar, T. (2019a). Gediz'deki (Kütahya) Kırsal Mimariden Örnekler: Çamaşırhaneler. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, (62): 141-154.
- Acar, T. (2019b). Eskigediz'de (Kütahya) Su Mimarisi: Köprüler, Çamaşırhaneler, Su Kemerleri ve Su Deposu. *Folklor Akademi Dergisi*, 2(1): 1-32.
- Agut Labordere, D. (2021). A Man's Business? Washing the Clothes in Ancient Egypt Second and First Millennia bce. "Textiles and gender in antiquity" içinde (Eds: Mary Harlow, Cécile Michel and Louise Quillien). 83-95. Bloomsbury Academic Publishing. England.
- Akkar Ercan, M. 2016. Tarihi ve Kültürel Miras Alanlarında Devingen ve Evrimsel Bir Yer Kimliği Kavramsallaştırması. *İDEALKENT Kent Araştırmaları Dergisi*. 20(7): 720-745.
- Akkaya, D.H. ve Usman, E.E. (2010, 6-8 Aralık). *Hızla Yok Olan Bir Kültürün Son İzleri Eskişehir Sakana Örnekleri*. GreenAge Symposium, Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture. İstanbul, Türkiye.
- Arık, R. (2017). Roma'da Giysi Temizliği. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 11(2): 1-22
- Armağan, A., M. (2015). *Bayındır Çamaşırhaneleri Türk Kültüründe Yünceker*, İzmir, Bayındır Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aydın, S., (2013). Antropoloji, Ünite 2-Kültür Kavramı, s:25, s. 38, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1761, Eskişehir, ISBN-978-975-06-0461-4
- Begic, H. N., & Kaya, R. (2019). Çankırı'da Unutulmuş Bir Gelenek: Çamaşırhaneler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2): 57-80.
- Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2004). *Osmanlı döneminde Safranbolu su mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çankırı Kültür Envanteri (2014). T.C. Çankırı Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. Ankara
- Dikmen,Ç., Toruk,F. (2017). Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Gerede (Krateia) Hanlar Bölgesi'nin Değerlendirilmesi, *TÜBAV Bilim Dergisi*, 10 (2), 11-26.
- Erdal, Z. (2014). *Aksaray'da Türk devri mimarisi*. Doktora Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Erol, N. (2014). *Kandıra Halk mimarisi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güler, K. and Y. Kahya. (2019). Developing an approach for conservation of abandoned rural settlements in Turkey. *A| Z ITU Journal of the Faculty of Architecture* 16 (1): 97-115. doi: 10.5505/itujfa.2019.48991.
- Güler, K. (2016). *Türkiye'de Nüfusunu Yitiren Kırsal Yerleşimlerin Korunması İçin Bir Yöntem Önerisi: Ödemiş-Lübbey Köyü Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Güler, A., C. (2018). *Gökçeada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Belirlenmesi ve Korunmasına Yönelik İlkeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, B. (2009). Conservation of urban space as an ontological problem. *METU Journal of Faculty of Architecture*. (26:1), 123-156
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago Press.
- Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- İlhan, G. (2019). *Manisa Soma'da Bulunan Türk Devri Yapıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- İpekoğlu, B. (2001a). *Osmanlı Dönemi Köy Yerleşmelerinde Korunması Gerekli Tarihi ve Kültürel Bir Miras: Çamaşırhane* (Ed. Haluk Sezgin) Taç Vakfı'nın 25 Yılı Anı Kitabı, Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras, 245-253. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayınları.
- İpekoğlu, B. (2001b) (Proje Yöneticisi). İzmir, Urla – Denizli Mahallesi Tarihi Çamaşırhane Restorasyon Projesi. 15 Temmuz-15 Ağustos 2001.
- Jivén G. ve Larkham P. J. (2003). Sense of place, authenticity and character: a com-mentary. *Journal Of Urban Design*. 8(1), 67–81.
- Kaplan, D., Şen, M., & Günaydın, İ. (2016). Gülpınar'ın Unutulan Yapıları: Çeşme ve Çamaşırhaneler. *Journal of International Social Research*, 9(43): 1347-1354.
- Karakaş, B. (2011). *Süryani kırsal mimarisi üzerine bir araştırma: Midyat-Haberli (Basibirn) köyü örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle University, Institute of Science and Technology. Diyarbakır.
- Koca, F.(2015). Türkiye'de geleneksel yerleşim örüntülerinin özgün karakter ve kültürel mirasını koruma anlayışına ontolojik bir yaklaşım. *Planlama Dergisi*. 25(1),32–43.
- Levi, E. A. and B. Taşçı. (2016). Küçükavulcuk köyü yerleşim dokusu ve evleri. *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* 14: 193-207.
- Levi, E. A., ve Taşçı, B. (2017). Research of Rural Architecture in Aegean Region: Villages of Bayındır. *Megaron*, 12(3): 365.
- Lowenthal, D. (1985) *The Past is a foreign country*. Cambridge: Cambridge Press
- Lynch, K. (1972) *What time is this place?*, Cambridge, MA: MIT Press.
- Lynch, K. (1981) *A Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press.
- Mudacumura, G. M., (2002). *Towards a general theory of sustainability: Bridging key development dimensions through a multi-paradigm perspective*, Public Administration, Pennsylvania State University.
- Mutlu, M. (2014). *Konya'da su mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Norberg Schulz, C. (1980). *Geniusloci, Towards a Phenomenology of Architecture*. London: Academy Editions

- Özcan Balkır, B. (2018). *Çankırı (Merkez ilçe ve köyleri) Türk Dönemi mimari eserleri*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Özcan Balkır, B. (2019). Çankırı Çamaşırhanesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 297-314.
- Öziş, Ü. (Haziran, 1982). *Outlook on Ancient Cisterns in Anatolia, Turkey*, Proceedings of the International Conference on Rain Water Cistern Systems. Honolulu.
- Sabriye Sağıroğlu (sözlü görüşme 27.12.2021)
- Sağıroğlu, Ö. (2019). (Yürütücü), “Eskişehir Seyitgazi Nakoleia antik kenti koruma amaçlı imar planı yapımı” proje raporu. Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü Projesi. 21.12.2019. Ankara.
- Soriga, E. (2017). A Diachronic View on Fulling Technology in the Mediterranean and the Ancient Near East: Tools, Raw Materials and Natural Resources for the Finishing of Textiles. *Textile Terminologies from the Orient to the Mediterranean and Europe, 1000 BC to 1000 AD*. 4.
- Sözlü, H. (2014). *Balıkesir’de Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Tay, L. (2018). Mersin-Erdemli Çeşmeleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2): 675-701.
- Tekeli, İ. (1989). “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”. Türkiye II. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Ankara
- Turan, M., B. (2019). *İzmir İli, Bergama İlçesi, Ferizler Köyü’ndeki Geleneksel Yapıların Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uçar, M. (2016). Gaziantep Tarihi Su Sistemi ve Su Yapıları. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 33(2): 73-100.
- Usman, E., E. (2018). *Çamaşır yıkama mekanlarının kırsal alanda incelenmesi: Eskişehir sakanaları*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ünlü, T. S. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği The Relation Between Urban Memory and Urban Space on Evolution of Urban Character: Case of Mersin. *Planlama*, 27(1), 75-93.
- Willcox, M. (1993). Poucher's Perfumes, Cosmetics and Soaps, Butler, H. (ed.), *Kluwer Academic Publishers*, Great Britain.
- Yenişafak gazetesi, (20.02.2014). *173 yıllık çeşme ve çamaşırhane restore edilecek* 28.12.2021 tarihinde <https://www.yenisafak.com/kultur-sanat/173-yillik-cesme-ve-camasirhane-restore-edilecek-619980> adresinden alındı.
- Yıldız, İ. (2003). *Savur’daki mimari eserler*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Yıldız, İ. (2008). *Mardin’deki su mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

URL1. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Risk/HR2014_2015_final.pdf

YAZARLARIN BİYOGRAFİLERİ (BIOGRAPHIES OF THE AUTHORS)

Ayşegül SONDAŞ (Arş. Gör.)

2012 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek Lisans derecesini 2019 yılında Gazi Üniversitesi'nden Mimarlık alanında almıştır. Halen Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora programına devam etmekte ve Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları kırsal mimari, koruma ve restorasyon, koruma ve restorasyon eğitimidir.

Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ (Doç. Dr.)

2001 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini sırasıyla 2004 ve 2011 yıllarında Gazi Üniversitesi'nden almıştır. Gazi Üniversitesi'nde Doçent olarak görev yapmaktadır. Başlıca araştırma alanları arasında yerel mimari, mirasın korunmasında dijital çalışmalar, tarihi çevrede mimari tasarım yer almaktadır.